

Białystok, dnia 28 maja 2018 r.

dr hab. Ewa Katarzyna Czech, prof. UwB

Kierownik Zakładu Prawa Ochrony Środowiska

i Nauki Administracji Publicznej

Katedra Prawa Administracyjnego

Wydział Prawa

Uniwersytet w Białymstoku

Recenzja

**pracy doktorskiej Krzysztofa Romana Pytera „Prawne aspekty
organizmów genetycznie modyfikowanych w Polsce” (Lublin 2018, ss. 184),
napisanej na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji
Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, pod kierunkiem dr
hab. Macieja Rudnickiego, prof. KUL (promotor pomocniczy.: dr Jerzy
Parchomiuk)**

1. Formalne aspekty recenzji

W treści recenzji uwzględniona została regulacja § 6 ust. 4 rozporządzenia MNiSW z 26 września 2016 r. w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora (Dz. U. z 2016, poz. 1586 z późn. zm.), zgodnie z którą recenzja rozprawy doktorskiej zawiera szczegółowo uzasadnioną ocenę spełniania przez rozprawę tą warunków

określonych w art. 13 ust. 1 ustawy z 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule nowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. tj. z 2016, poz. 882 z późn. zm.). Zgodnie zaś z normą art. 13 ust. 1 tej ustawy, rozprawa doktorska powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego lub oryginalne rozwiązanie problemu w oparciu o opracowanie projektowe, konstrukcyjne, technologiczne, lub oryginalne dokonanie artystyczne, oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej lub artystycznej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej.

Poddana recenzji rozprawa doktorska, liczy 164 strony w swej części merytorycznej, obejmuje: wstęp, cztery rozdziały oraz zakończenie. Uzupełnia ją bibliografia na dodatkowych 19 stronach.

2. Temat, cel pracy i metody badawcze

Problematyka Organizmów Genetycznie Modyfikowanych, mimo jej coraz szerszego wkraczania w przestrzeń społeczną, nadal wywołuje liczne kontrowersje, wątpliwości, a nawet spory. Pojawiają się one na wszystkich płaszczyznach, począwszy od pojedynczych osób, poprzez grupy społeczne a skończywszy na uczonych zawodowo zajmujących się badaniem GMO. Taki stan rzeczy ma odbicie także w systemie prawnym. Z jednej strony kwestia GMO jest od wielu lat systematycznie regulowana normami prawnymi, z drugiej zaś wspomniane wyżej przyczyny społeczno-badawcze wpływają na stanowienie prawa dotyczącego szeroko pojętej problematyki GMO.

Mając powyższe na uwadze, trzeba zaznaczyć, że temat *Prawne aspekty organizmów genetycznie modyfikowanych w Polsce* jest szczególnie cenny. Można mu też nadać walory oryginalności i nowatorstwa. Z pewnością ma również tę zaletę, którą kolokwialnie możemy nazwać, że jest „na czasie”. Podjęcie takiego tematu było wręcz oczekiwane przez osoby, które – zwłaszcza – zawodowo lub naukowo eksplorują tę problematykę.

Nie można nie zgodzić się z założeniami Doktoranta, który we *Wstępie* uzasadniając podjęcie takiego tematu stwierdził fakt, iż „(...) pomimo intensywnego rozwoju badań w przedmiocie GMO, dotychczas nie podjęto się syntetycznego opracowania tego typu zagadnienia” oraz że mimo regulacji prawnych, zarówno unijnych, jak również polskich, istnieje poważny deficyt na rynku publikacji analizujących czy komentujących przepisy prawne dotyczące problematyki GMO.

Trzeba wreszcie podkreślić, że Doktorant podjął się zadania niełatwego. Świadczy o tym chociażby fakt, że samych definicji GMO jest wiele. Musiał on zatem z rozeznaniem i wprawą odwoływać się do tych, które mają walor naukowy lub prawny. Na marginesie warto zaznaczyć, że z tego rodzaju problemami Doktorant radził sobie bardzo dobrze.

Za cel niniejszej rozprawy Pan Krzysztof Pyter obrał analizę przepisów prawnych, odnoszących się do GMO z uwzględnieniem przepisów prawa unijnego. W zakresie prawa polskiego skupił się przede wszystkim na kwestiach bezpieczeństwa, kompetencji organów, odpowiedzialności podmiotów, zaś w ramach zaznaczonej interdyscyplinarności dokonał rozważań nad obowiązującymi przepisami także pod względem celowości i adekwatności w świetle badań naukowych dotyczących inżynierii genetycznej.

Doktorant przyjął tezę, zgodnie z którą obowiązujący w Polsce system regulacji prawnych dotyczący GMO należy uznać, w świetle dotychczasowych badań naukowych, za rygorystyczny. Uznał także, że rozważania zawarte w pracy powinny w konsekwencji dać odpowiedź na pytania o jakość prawa, które reguluje przedmiotową kwestię, o to czy rozwiązania są kompleksowe i spójne, a także logiczne i rozstrzygające wątpliwości osób zainteresowanych.

Jako przedmiot analizy p. Pyter wskazał głównie akty prawne różnej rangi. Skupił się głównie na ustawach i rozporządzeniach krajowych, jak również na prawie międzynarodowym. Przykładowo podaję tu choćby: ustawę z dnia 22 czerwca 2001 r. o mikroorganizmach i organizmach genetycznie zmodyfikowanych, ustawę z dnia 22 lipca 2006 r. o paszach, ustawę o nasiennictwie, ustawę o bezpieczeństwie żywności i żywienia, rozporządzenie PE z 2003 r. dotyczące możliwości śledzenia i etykietowania organizmów zmodyfikowanych genetycznie oraz możliwości śledzenia żywności i produktów paszowych wyprodukowanych z organizmów zmodyfikowanych genetycznie i zmieniającego dyrektywę 2001/18/WE⁶, dyrektywy PE i Rady z marca 2001 r. w sprawie zamierzonego uwalniania do środowiska organizmów zmodyfikowanych genetycznie i uchylającej dyrektywę Rady 90/220/EWG⁷. To oczywiście namiastka aktów prawnych z których korzystał Doktorant.

Autor w sposób prawidłowy zastosował metody. Głównie metodę prawno-analityczną (dogmatyczną) i prawno-porównawczą. Pomocniczo skorzystał też z metody statystycznej.

3. Podstawa badawcza pracy

Podstawa badawcza dysertacji jest solidna i nie wzbudza zastrzeżeń. We *Wstępie* do swoich rozważań Doktorant wymienia podstawę badawczą. Główne akty prawne zostały przeze mnie wymienione w I części recenzji. Przejdę zatem do omówienia literatury przedmiotu. We wstępie – zgodnie zresztą z jego zasadami metodologicznymi – Doktorant wymienił pozycje główne wykorzystane w rozprawie. Obszerny i kompletny spis literatury znajduje się w końcowej części pracy.

W pracy została wykorzystana dostępna literatura z zakresu prawa, m.in. *Porównanie wybranych polskich i niemieckich materialnoprawnych regulacji działania na GMO w systemach zamkniętych oraz niektórych aspektów procedury z uwzględnieniem ich kontekstu etycznego*, M. Zgolak-Nafalskiej, *Żywność Genetycznie Zmodyfikowana. Aspekty Prawne*, I. Wrześniewskiej-Wal, a także *Żywność genetycznie zmodyfikowana w stosunkach międzynarodowych* M. Szkarłat, która w sposób wielopłaszczyznowy przedstawia kwestie prawa międzynarodowego w tym zakresie.

Doktorant zwrócił uwagę na stosunkowo niewielką ilość opracowań prawniczych w temacie GMO. Wobec powyższego sięgnął po specjalistyczną literaturę z dziedziny nauk biologicznych i technicznych. Najważniejszymi publikacjami z tego zakresu były *Biotechnologia roślin*, pod redakcją S. Malepszego, *Podstawy biotechnologii, GMO w świetle najnowszych badań*, pod redakcją K. Niemirowicz-Szczytt.

Tego rodzaju praca nie może obejść się bez wykorzystania literatury obcojęzycznej. Trzeba podkreślić, że p. Krzysztof Pyter obszernie odwoływał się głównie do anglojęzycznych czasopism naukowych z zakresu nauk ścisłych (np. „Nature”, „Nature biotechnology”) oraz do publikacji dotyczących europejskiego prawa ochrony środowiska. Ponadto pod uwagę wziął różnego rodzaju stanowiska, raporty i opinie gremiów naukowych, organizacji ekologicznych, rolniczych, a także wyniki konsultacji społecznych przeprowadzonych przed przyjęciem ustawy o GMM i GMO.

Godny podkreślenia jest fakt, że z pewną swobodą porusza się w literaturze obcojęzycznej (głównie angielskiej), co świadczy o opanowaniu problematyki ale również o umiejętnościach w zakresie języka obcego.

Co do ogólnego układu bibliografii wydaje się on zasadniczo trafiony. Doktorant w części *Bibliografia* wyszczególnił: *Krajowe akty prawne, Przepisy prawa europejskiego i międzynarodowego, Akty prawne poszczególnych państw, Literatura, Orzecznictwo, Strony internetowe oraz Inne (raporty, opracowania, artykuły prasowe)*.

4. Układ i ocena formalna pracy

Układ pracy został objaśniony we *Wstępie*. *Wstęp* jest skonstruowany poprawnie, z prawidłowym wykorzystaniem zasad metodologii. Autor starannie przedstawił w nim problematykę badawczą, tezę, cel pracy, źródła, literaturę czy metodę. Co do struktury pracy, została ona podzielona na 4 rozdziały. W celu zachowania przejrzystości w budowie dysertacji, rozdziały podzielono na podrozdziały, a te z kolei na mniejsze jednostki redakcyjne.

Pierwszy rozdział nosi tytuł „Podstawowe pojęcia z zakresu biotechnologii i organizmów genetycznie modyfikowanych” i ma charakter wstępny. W jego treści Doktorant zawarł przedstawienie i wyjaśnienie podstawowej terminologii z zakresu GMO. Dużo uwagi – co zrozumiałe przy tego typu pracy – poświęcił na wyjaśnieniu pojęć i definicji dotyczących problematyki biotechnologii. W rozdziale pierwszym wyszczególnione zostały następujące podrozdziały: „Otrzymywanie genetycznie modyfikowanych organizmów”, „Definicje prawne organizmów genetycznie modyfikowanych”, „GMO – korzyści i szanse”, „Obawy związane z GMO”, „Pasze GMO – aspekt ekonomiczny i naukowy”, „Genetycznie modyfikowane organizmy – aspekt naukowo-badawczy” i „Społeczny odbiór GMO”.

Rozdział drugi został zatytułowany: „Międzynarodowe i unijne prawo organizmów genetycznie modyfikowanych”. Doktorant zawarł w nim przegląd najważniejszych aktów prawnych dotyczących przedmiotowej kwestii. Rozdział został podzielony na następujące podrozdziały: „Konwencja o różnorodności biologicznej oraz Protokół Kartageński o bezpieczeństwie biologicznym”, „Problematyka genetycznie modyfikowanych organizmów w systemie prawnym Światowej Organizacji Handlu”, „Prawo Unii Europejskiej”, „Kwestie GMO w orzecznictwie TSUE”, „Kodeks Żywnościowy” oraz „Przegląd i porównanie regulacji prawnych dotyczących GMO w wybranych państwach”.

Rozdział trzeci dotyczy zagadnienia: „Ewolucja przepisów dotyczących organizmów genetycznie modyfikowanych w Polsce”. Został podzielony na następujące jednostki: „Pierwsze próby regulacji”; „Organy wykonujące kontrolę przestrzegania przepisów

dotyczących GMO”; „Kwestie GMO w prawie rolnym”; „Przepisy prawa farmaceutycznego”; „Przepisy wynikające z ustawy – Prawo ochrony środowiska”; „Ustawa o zapobieganiu szkodom w środowisku”.

Rozdział czwarty nosi tytuł: „Aktualny system prawny dotyczący organizmów i mikroorganizmów genetycznie modyfikowanych”. Jego części to: „Aktualny model prawny ustawy o organizmach i mikroorganizmach GMO – zagadnienia pojęciowe”; „Organy kontroli i nadzór nad GMO”; „Kilka uwag na temat prawnych zasad ochrony środowiska w kontekście GMO” oraz „Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy o mikroorganizmach i organizmach genetycznie zmodyfikowanych oraz niektórych innych ustaw (stan na dzień 8 lutego 2018 roku)”.

Analizując układ oraz treść poszczególnych rozdziałów, należy podkreślić iż zawarty w nich materiał został zaszeregowany i przedstawiony w sposób optymalny. Godny podkreślenia jest fakt, że przy tak szerokim zakresie badawczym nie było to zabiegiem łatwym. Doktorant poradził sobie z tym w sposób bardzo poprawny.

Poza poszczególnymi rozdziałami, rozprawa została zaopatrzona w *Spis treści*, *Bibliografię* i *Wykaz skrótów* i *Zakończenie*. Warty podkreślenia jest fakt, że każdy z rozdziałów kończy się sumarycznym *Podsumowaniem*. Jest to zabieg zasługujący na uznanie, bowiem przy analizowaniu niełatwej problematyki GMO, pozwala on na dokonanie rekapitulacji poszczególnych części pracy. Stan prawny pracy został określony na 22 marca 2018 r.

Język pracy jest logiczny. Trzeba zaznaczyć, że pan Krzysztof Pyter poprawnie posługuje się językiem prawniczym i naukowym. Używa precyzyjnych określeń i terminów, czyni to z dużą erudycją i precyzją. Warte podkreślenia jest to, że charakter pracy wymógł na autorze konieczność korzystania ze specjalistycznej terminologii, niejednokrotnie pozaprawnej. Czyni to umiejętnie, nie wychodząc poza zakres własnej wiedzy.

5. Uwagi dotyczące treści rozprawy

Po zapoznaniu się z rozprawą doktorską stwierdzam, że jest ona napisana rzetelnie i poprawnie pod względem merytorycznym. Formułuję jednak kilka wątpliwości natury ogólnej.

W podrozdziale 1.5 *Obawy związane z GMO* Doktorant w sposób zdecydowanie nieproporcjonalny przedstawił zagadnienie dotyczące szans związanych z GMO w odniesieniu do zagrożeń. Czy więc faktycznie w problematyce GMO dominują obawy (a nawet zagrożenie dla człowieka, zwierząt, roślin). Czy nie można wydobyć więcej cech sprzyjających szeroko pojętemu środowisku, czy to tylko Doktorant wykazuje większy sceptycyzm niż optymizm wobec GMO? Poza tym w podrozdziale dotyczącym pasz pojawiają się na nowo zagadnienia dotyczące zalet i szans GMO. Wydaje się, że należało to bardziej jednoznacznie usystematyzować, dając np. kwestię zalet (szans) w jednym podrozdziale. Byłoby to bardziej przejrzyste.

W podrozdziale 4.3 (*Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy o mikroorganizmach i organizmach genetycznie zmodyfikowanych oraz niektórych innych ustaw (stan na dzień 22 kwietnia 2018 roku)*) autor podaje stan na dzień 22 kwietnia 2018 roku, czyli kiedy ustawa została już uchwalona. W treści jednak zdarza się jeszcze posługiwanie terminem „projekt”. Jest to typowy błąd redakcyjny, wynikający ze zmieniającego się statusu aktu prawnego (projekt ustawy – ustawa). Na przyszłość jednak warto zwracać uwagę na tego typu – wydawałoby się – niuanse.

We *Wstępie* Doktorant wskazuje na: „Szerokie omówienie wszystkich aktów prawa unijnego przekracza ramy niniejszej pracy, dlatego w rozdziale w największym zakresie skupiono się na najważniejszych pod względem wagi i hierarchii decyzjach, rozporządzenia i dyrektywach.” „Waga” aktu prawnego jest pojęciem nieco abstrakcyjnym, stąd też należało doprecyzować na jakiej podstawie Autor dokonał selekcji omawianych aktów prawnych.

Doktorant wprowadził słowniczek skrótów, co zgodnie z zasadami metodologii powinno ułatwić analizę treści pracy. Jednak w rozprawie wielokrotnie posługuje się poszczególnymi pojęciami bez wykorzystania akronimów.

Każdy z rozdziałów rozpoczyna się *Zagadnieniami wstępnymi*. Analogicznie do kwestii powyższej, to zabieg pożądaný od strony metodologicznej. Doktorant nie jest jednak konsekwentny, bowiem w rozdziale drugim w ogóle brak tego typu części. Nawet jeśli Autor uznał, że jest nieprzydatna, to właśnie zasady metodologii zalecają/nakazują trzymanie się

pewnych zasad. Dodatkowo trzeci rozdział zaczyna się *Uwagami wstępnymi* (zamiast *Zagadnieniami wstępnymi*).

Pomimo tego, że Doktorant starał się, żeby język pracy był precyzyjny i logiczny, można zauważyć błędy stylistyczne i redakcyjne. Nie sposób nie odnieść wrażenia, że tzw. „ostatnie czytanie” mające na celu wyeliminowanie „literówek” i innych niedociągnięć, odbyło się nieco pospiesznie. Stąd też zdarzają się w tekście takie potknięcia jak: brak kropki, przecinka, niepełny zapis bibliograficzny etc. Z drugiej strony, trzeba podkreślić, że w pracy o tak specjalistycznej terminologii i tak szerokim spektrum materiału do opracowania, podobnych błędów trudno byłoby uniknąć.

6. Kwalifikacja rozprawy pod względem gałęzi prawa

Recenzowana dysertacja może stanowić podstawę do uzyskania stopnia naukowego doktora nauk prawnych ze specjalnością prawo administracyjne.

7. Ocena końcowa rozprawy

Uznaję, że napisana przez Pana Doktoranta Krzysztofa Romana Pytera dysertacja stanowi dojrzałe naukowo dzieło. Przedmiotem Jego badań stała się ważna tak z punktu tworzenia nauki prawa, jaki i praktyki jego stosowania problematyka prawnych aspektów organizmów genetycznie modyfikowanych w Państwie Polskim. Rozważania zawarte w treściach ocenianej dysertacji i uzyskane wyniki badań, a także sformułowane w oparciu o nie wnioski wskazują na wnikliwość analiz i dojrzałość naukową ich Autora. Pracę oceniam wysoko pod względem merytorycznym, jak i formalnym.

8. Wniosek

Uznaję, że, że rozprawa doktorska przygotowana przez Pana Magistra Krzysztofa Romana Pytera „Prawne aspekty organizmów genetycznie modyfikowanych w Polsce” wypełnia przesłanki wskazane w art. 13 ust. 1 ustawy z 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. tj. z 2016, poz. 882 z późn. zm.). Recenzowana rozprawa doktorska daje podstawę do sformułowania wniosku o dojrzałości

naukowej, znacznej ogólnej wiedzy teoretycznej Pana Doktoranta w zakresie prawa, a także o posiadaniu przez Niego umiejętności prowadzenia w sposób samodzielny pracy naukowej.

Dokonując pozytywnej oceny recenzowanej rozprawy dysertacji wnoszę o kontynuację dalszego postępowania w sprawie nadania stopnia doktora nauk prawnych Panu Magistrowi Krzysztofowi Romanowi Pyter.

A handwritten signature in blue ink, reading "Ewa Katarzyna Wędek". The signature is written in a cursive style with a long, sweeping underline that extends to the left.